

L'apàtrida Joseph Roth

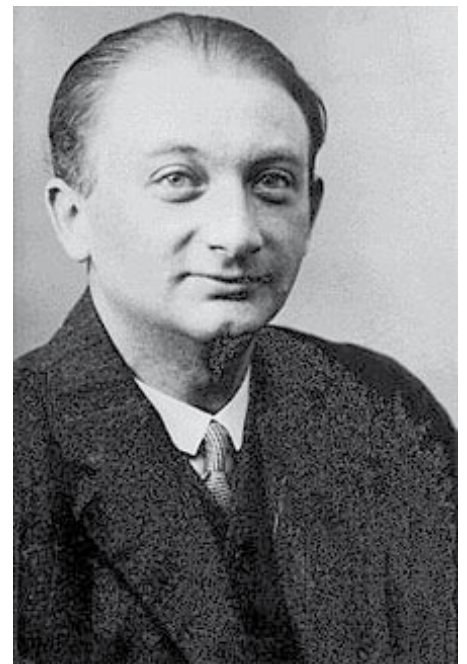

Carles Montpart Tura

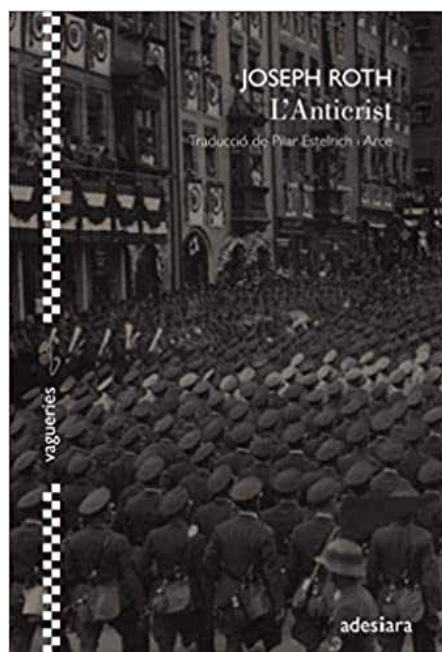
La recent aparició en català de la narració L'Anticrist posa de nou sobre la taula de l'actualitat literària la presència d'un dels grans escriptors centreeuropeus dels anys 20 i 30 del segle passat, Joseph Roth. Un autor que, amb Stefan Zweig, és considerat un autèntic clàssic de la literatura en llengua alemanya. Avui repassarem la seva trajectòria vital i literària.

Un jueu de Galítsia

Moses Joseph Roth (Brodi, 1894 – París, 1939) va néixer a la segona ciutat en importància —després de Lemberg, la capital (actualment Lviv, centre de la província del mateix nom de l'oest d'Ucraïna)— de la regió històrica de Galítsia. La ciutat era aleshores seu de la guarnició fronterera de l'imperi austrohongarès amb la Volínia russa. Quan Roth neix, el pare, Nachum Roth, ha desaparegut en el transcurs d'un viatge de negocis i sembla que mai no es va assabentar del naixement del seu fill. L'any 1910 va morir a conseqüència d'un

Moses Joseph Roth, 1926

procés que el va dur a la bogeria, tot i que la família va preferir parlar d'una mort per suïcidi.

El petit Roth, doncs, creixerà amb l'absència d'informació sobre la seva figura paterna, sota la tutela de la mare, Maria Grübel, i amb el suport econòmic del seu oncle matern Sigmund Grübel, que viu a Lemberg. Com explica molt bé Pilar Estelrich a la seva "Introducció" de *L'Anticrist* (Adesiara Editorial, 2020), l'escriptor sovint donarà versions diverses sobre el seu lloc de naixement i sobre alguns

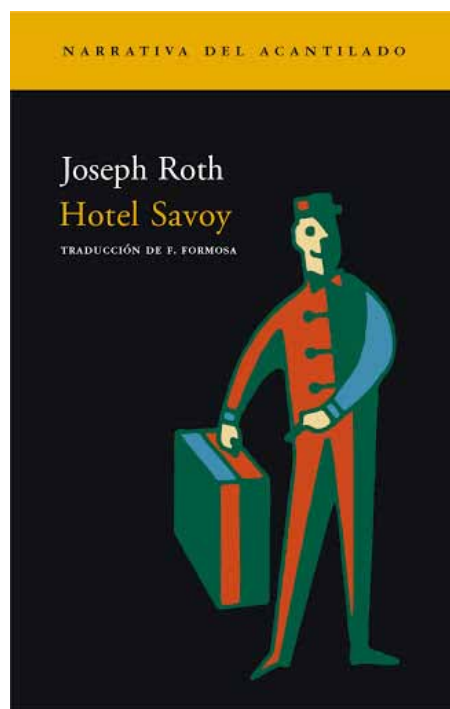

Joseph Roth i Stefan Zweig

aspectes de la seva infantesa i primera joventut. Una de les més conegudes, i plena d'inexactituds, és la que consta a la carta que envià el juny de 1930 a Gustav Kiepenheuer, un dels editors de les seves obres: "Enlloc, en cap registre eclesiàstic ni en cap cadastre municipal, no va ser inscrit el dia del meu naixement ni anotat el meu nom. No posseeixo cap llar, si prescindeixo del fet que dins de mi mateix em trobo a casa meua i m'hi sento acollit. L'indret on les coses em van malament és la meua pàtria. Només em van bé fora d'ella. [...] Vaig néixer en un llogaret minúscul de Volínia, el dia 2 de setembre, sota el signe de la Verge, amb la qual el meu nom de Joseph manté vagues relacions. La meua mare era una jueva de constitució robusta, eslava, propera al terror, cantava sovint cançons ucraïneses perquè era molt desgraciada [...] No tenia ni diners ni marit, perquè el meu pare, que un bon dia se la va emportat cap a l'oest, probablement tan sols amb l'objectiu d'engendrar-me, la va deixar sola a Katowice i

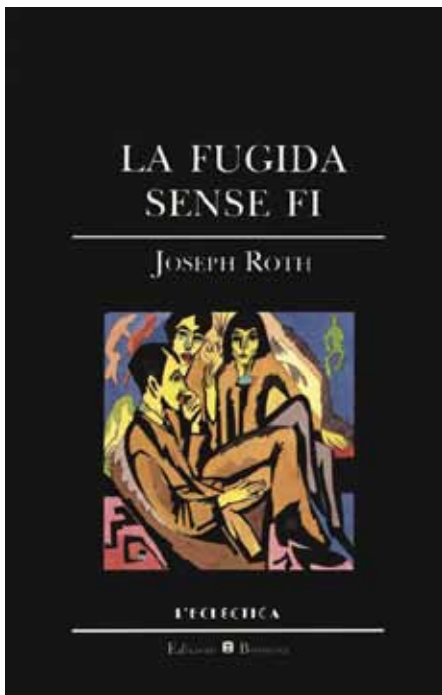
va desaparèixer per sempre més. Devia ser una persona estranya, un austríac dels murrís de mena, molt malgastador, segurament bevedor, i va morir boig quan jo tenia setze anys. La seva especialitat era la melangia, que vaig heretar d'ell. Jo no el vaig veure mai" (p. 7-8).

A part de la documentada i utilíssima "Introducció" que hem esmentat, Pilar Estelrich, que és la traductora al català de *L'Anticrist*, inclou també al final del volum una "Cronologia" sobre l'autor que és la que seguirem per fer aquest esbós biogràfic. Entre els anys 1901 i 1905, doncs, Roth assisteix a la filial d'una escola jueva de Brodi —la ciutat amb la proporció de població jueva més alta de tot Galítsia— on s'utilitza l'alemany com a llengua vehicular i s'hi ensenya polonès i hebreu, i entre 1905 i 1913 cursa el batxillerat al Kronprinz-Rudolf-Gymnasium, amb matrícula d'honor. L'any 1913 comença els estudis universitaris, el primer semestre a Lemberg, on viu a casa del seu oncle Sigmund, i a partir

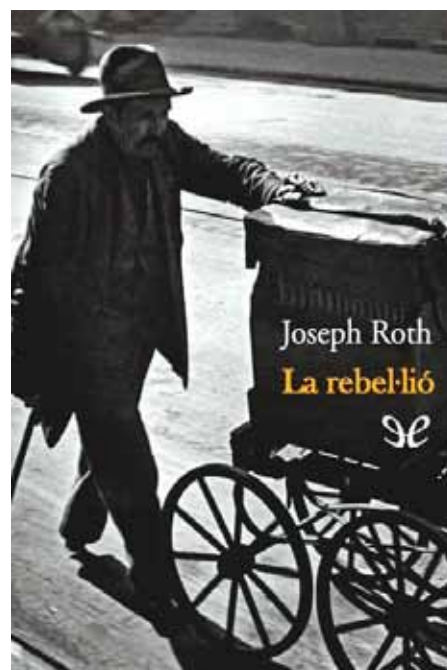

del segon semestre ja instal·lat a Viena, on estudia germanística. En aquesta època Joseph Roth inicia les seves col·laboracions en diversos diaris vienesos. L'any 1916 l'escriptor ingressa a l'escola militar preparatòria del XXIè Batalló de Caçadors i durant l'any 1917 presta el servei militar a Galítsia, on, enmig del caos de la derrota, exerceix de redactor de diversos diaris de l'exèrcit i de censor de correu. Entre els anys 1918 i 1919 Roth emprèn el viatge de retorn a Viena i finalment arriba a Brodi, on es retroba amb la mare en una societat plena de revoltes i de pogroms provocats per la incertesa que causen la caiguda gairebé simultània de l'imperi rus, l'austrohongarès i l'alemany.

Com ens reporta Pilar Estelrich, aquesta estada a l'exèrcit i l'accidentat retorn a casa serà la font d'alguna de les llegendes que Roth construirà sobre la seva joventut i es convertirà en un dels

temes més recurrents de moltes de les seves novel·les: "Actualment està demostrat que va servir com a voluntari durant l'any que li corresponia pel fet de ser estudiant universitari, i que difícilment va arribar a trobar-se mai al front. Però a partir dels desplaçaments del període final de la guerra entre tropes enfrontades i enmig de la revolució i el desori, va anar establint un perfil que queda especialment ben representat en Franz Tunda, el protagonista de La fugida sense fi (Edicions Bromera, 1995, traducció de Heike van Lawick): un tinent de l'exèrcit austríac que passa un llarg període de captiveri a Sibèria i, en assabentar-se amb retard que la guerra ha acabat, emprèn un llarg i lent camí cap a Europa, tot participant en la lluita dels revolucionaris russos i exercint càrrecs en la nova administració soviètica, fins que retorna definitivament a una societat i un món que ja no reconeix i que no manifesta cap mena d'interès pels repatriats tardans, els "Heimkehrer". Aquesta figura i aquesta temàtica, que van ser explotades per molts autors després de les dues guerres mundials, constitueixen el nucli d'una gran part de la seva obra narrativa, sobretot la més crítica amb la societat contemporània" (p. 19).

L'inici d'una carrera literària

Pel que fa a la seva producció literària, Roth s'estrena amb la publicació per entregues, entre octubre i novembre de 1923 al *Wiener Arbeiter-Zeitung* —òrgan oficial del partit socialista austríac—, de la novel·la *Das Spinnennetz* (La tela de aranya, Acantilado, 1995, traducció castellana de Javier Orduña) en què l'autor ja alerta sobre l'ascens de l'extrema dreta i dels grups paramilitars a Alemanya. Insatisfet, però, amb el resultat literari, Roth va considerar sempre la seva primera novel·la *Hotel Savoy* (Glaucó, 1985, traducció de Carme Gala), que es va publicar l'any 1924, el mateix any que *La rebel·lió* (traducció de Judith Vilar, Laia, 1989 [2 ed. Ensiola Editorial, 2008]). Tant de

l'una com de l'altra, el poeta català Feliu Formosa en va fer la traducció al castellà, actualment disponibles al catàleg de l'editorial Acanalado.

A la primera, un jove jueu vienès, presoner durant tres anys, torna a casa un cop alliberat al final de la Primera Guerra Mundial. Encara a l'estranger, s'allotjarà a l'Hotel Savoy, on en un ambient especial iniciarà el seu particular aprenentatge de la vida. Un tema semblant trobem a la segona, *La rebel·lió*, en què el protagonista, Andreas Pum, abandona el pavelló de mutilats després de la guerra i es disposa a guanyar-se la vida honradament com a músic ambulant. Ben aviat, però, aquest patriota d'un imperi que ja ha desaparegut es convertirà en una figura patètica amenaçada per una indefinida revolució. Pel que fa a la novel·la esmentada a la citació anterior, *La fugida sense fi*, publicada l'any 1927, en general es considera l'inici de l'etapa de maduresa de Joseph Roth i inclou molts elements autobiogràfics —però també llegendes

autofictícies— centrats en la figura del protagonista, Franz Tunda, que s'erigeix sovint en un autèntic *alter ego* de l'autor. En el "Preàmbul", Roth inclou la sovint esmentada declaració segons la qual "*no he inventat ni he compost res. Ja no es tracta de "crear". El que més compta és el que s'ha observat*" (p. 7). L'obra és amena, llegidora, fins i tot divertida en molts moments, i sovint recorda, tot i que al meu entendre en un grau d'elaboració literària menor, la gran novel·la de l'autor txec Jaroslav Hasek *Les aventures del bon soldat Svejk* (Proa, 1995, traducció de Monika Zgustová), publicada entre els anys 1921 i 1922.

L'ofici de periodista. Berlín i París.

Simultàniament al naixement del novel·lista, emergeix també amb força durant aquests anys el Joseph Roth periodista, una professió a la qual dedicarà una gran quantitat de temps i de viatges i que representarà una de les seves més importants fonts d'ingressos. Entre els anys 1919 i 1920 esdevé col·laborador regular del diari vienès *Der Neue Tag* —on escriu més de cent articles en un any— i arran d'un viatge a Praga inicia la col·laboració amb el *Prager Tagblatt*. També escriu en revistes satíriques d'esquerra com *Lachen Links* o *Der Drache*.

Entre 1920 i 1923 es trasllada a Berlín i escriu en diversos diaris d'aquesta ciutat, des del burgès *Berliner Börsen-Courier* fins al socialdemòcrata *Vorwärts*, passant per l'esquerranós *Neue Berliner Zeitung*, i a partir del 1925 esdevé col·laborador estable de la pàgina cultural del prestigiós *Frankfurter Zeitung*. Benno Reifenberg, cap de

redacció literària del diari, i amb qui Roth establirà una gran amistat, l'envia de corresponsal literari a París. En aquesta època l'escriptor esdevindrà un dels periodistes més ben remunerats de la República de Weimar. Viatja pel sud de França i n'escriu diversos reportatges que no aconsegueix que acabin sortint en forma de llibre. Finalment, i a causa d'algunes dissensions amb el diari, és rellevat a la corresponsalia literària de París per Friedrich Sieburg. La direcció li ofereix de viatjar a Itàlia, Espanya o Rússia. Roth prefereix Rússia, un país que sempre li havia interessat molt.

Detota aquesta activitat periodística en tenim diversos reculls de molt interessant lectura. En primer lloc, *Crónicas berlinesas* (Minúscula, 2006, traducció castellana de Juan de Sola Llovet). El volum, amb edició, notes i postfaci de Michael Bienert, agrupa trenta-quatre articles escrits en diversos diaris alemanys entre els anys 1920 i 1933. En aquests textos Joseph Roth ens dibuixa un suggerent panorama de la realitat berlinesa d'aquests anys, que va des de la gran varietat dels ambients en els locals d'oci de moda —especialment els cafès i els cinemes—, fins a la descripció de la precària situació de la gran quantitat de jueus orientals refugiats que malviuen en albergs a la capital alemanya, passant per consideracions diverses sobre el trànsit, l'urbanisme o la nova arquitectura que caracteritzen la metròpoli.

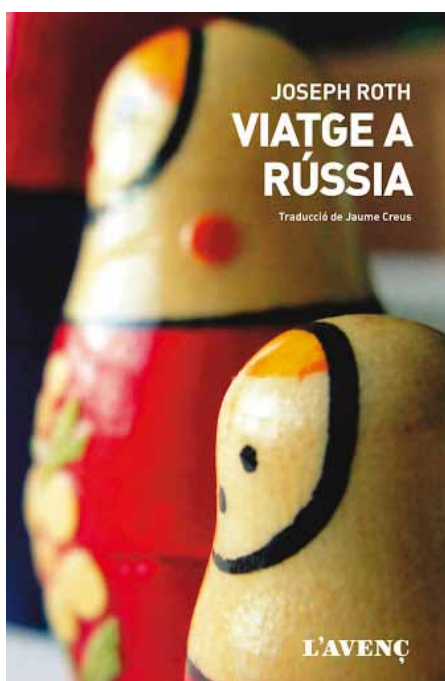
Michael Bienert reivindica la gran relació que unia Roth i Berlín —sovint menystinguda pels seus estudiosos en benefici de Viena i París— i calcula que l'escriptor de Brodi va poder arribar a escriure

Josep Roth i Friedl (al mig)

fins a mil tres-cents articles que tenen com a referència temàtica i geogràfica la capital alemanya. Els textos són d'una gran qualitat literària, ja que Roth considerava que les pàgines culturals del diari eren d'una gran importància. En una carta de 1926 al *Frankfurter Zeitung*, Roth deia el següent: *"La pàgina de cultura és per a un diari tan important com la secció de política; i diria que, per al lector, és encara més important. El periodisme modern integrarà tota la resta, no només la política. El periòdic modern necessita més el reporter que l'editorialista. Jo no soc un suplement, no soc unes postres, soc el "plat principal". [...]*

A mi em llegeixen amb interès. No com les notícies del Parlament, o els telegrames... Jo no faig comentaris divertits. Jo dibuixo el rostre del temps. I aquesta és la tasca d'un gran diari" (p. 251. La traducció del castellà és meua). La relació de Roth amb Berlín acabarà a partir de 1925 quan, en tant que estranger, jueu i periodista d'esquerra, l'escriptor se sentirà cada cop més amenaçat al país, especialment a partir de la mort de Friedrich Ebert, el president socialdemòcrata del Reich, en la desaparició del qual Roth hi veia l'extinció de la dèbil democràcia a Alemanya. El destí, com ja hem comentat, serà la corresponsalia cultural del diari a París. Aquest serà, de fet, i encara que voluntari, el seu primer exili.

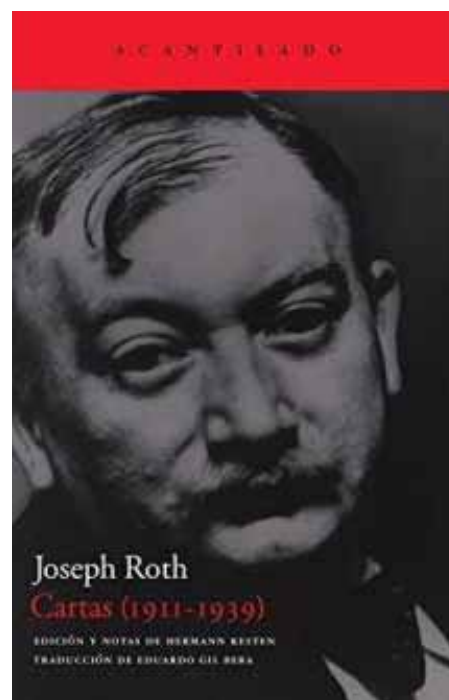
Crònica des de Rússia

L'altre recull d'articles d'aquesta època és *Viatge a Rússia* (L'Avenç, 2018, traducció de Jaume Creus) fruit de la seva estada en aquest país, a partir de l'agost de 1926, quan es va produir la seva sortida de la corresponsalia cultural del *Frankfurter Zeitung* a París. Roth, que ja coneixia Rússia perquè havia estat corresponsal l'any 1920 de la guerra russo-polonesa, es va preparar intensament per aquest viatge perquè pretenia copsar l'ànima més profunda del nou país sorgit de la revolució comunista de 1917.

En total són un conjunt de divuit articles, més el text d'una conferència, que repassen una geografia que, partint de Minsk i de Moscou, segueix el curs del riu Volga, i arriba fins al mar Caspi passant per Astracan, Ialta, Bakú, Sebastopol, Tiflis, Odessa, Kíev i Jarkov. Són articles llargs, reportatges més aviat, i d'una gran qualitat literària. A partir d'una fina capacitat d'observació, Roth va

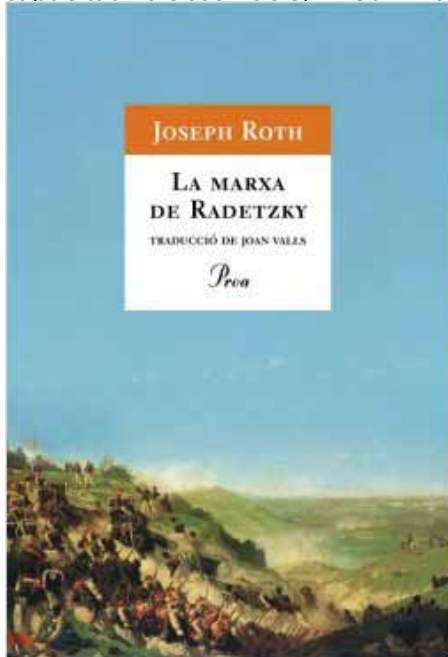
desgranant tot un seguit de temes que van des del que ell anomena la nova burgesia comunista, fins a la situació de la dona russa en el nou món revolucionari, les conseqüències de la Nova Política Econòmica, el paper de l'església, la situació dels jueus o l'estat de l'alfabetització i de la llibertat de premsa.

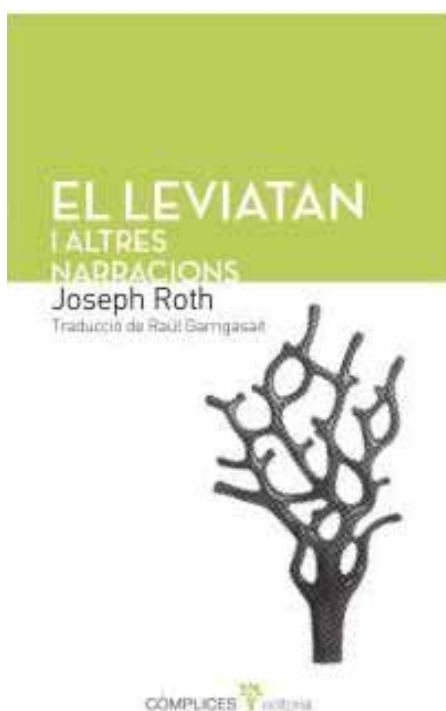
Roth, que tot i ser jueu no en va fer mai bandera, va publicar aquest mateix any 1926 *Juden auf Wanderschaft* (Judíos errantes, Acantilado, 2008, en traducció de P. Sorozábal) un extens assaig sobre les doloroses migracions dels jueus de l'Est que s'ha convertit en un dels seus textos de referència. És potser per això que li sorprèn especialment la manca de persecució dels jueus en el nou estat—remarca que si aquesta persecució es produeix està molt mal vista—així com el respecte per la diversitat ètnica i lingüística en tots els territoris on ha triomfat la revolució, en el que aleshores s'anomenava República Federal Soviètica. Cal dir, però, que a mesura que Roth s'endinsa en la nova realitat russa, va patint un gran desengany en comprovar que la flama de la revolució de 1917 s'ha extingit en una societat cada cop més burocratitzada i que deixa molt poc espai a la llibertat i a la creació personal. En paraules de Klaus Westermann, responsable de l'edició i el postfaci de l'edició en castellà del llibre (*Viaje a Rusia*, Editorial Minúscula, 2008, traducció de Pedro Madrigal), "Roth, cada vegada més desorientat després de l'enfonsament de la monarquia danubiana i el col·lapse incipient de la República de Weimar, se sentia tant més decebut per la realitat com per les seves grans esperances que la nova societat soviètica aportés experiències creadores de

sentit. Si bé Roth ja s'havia allunyat anteriorment de la seva postura vagament socialista, va poder assegurar a Walter Benjamin que havia arribat a Rússia gairebé com un bolxevic convençut, però que deixava el país com a monàrquic" (la traducció al català també és meua, p. 228-229).

Cal tenir en compte que durant els anys 20 hi va haver una gran curiositat per part dels intel·lectuals occidentals a conèixer de primera mà l'abast dels canvis que va suposar en l'endarrerida societat russa tsarista la revolució de Lenin. Hi van viatjar, a part de Roth, i entre molts d'altres, André Gide, Walter Benjamin, John Reed, Ernst Toller i, entre els nostres escriptors, Josep Pla, el qual, com a corresponsal de *La Publicitat* i acompanyat del també escriptor Eugeni Xammar, va visitar Rússia durant sis setmanes de l'any 1925 —un any abans que Roth, doncs—, on van ser acollits per Andreu Nin. El testimoni d'aquesta estada serà el llibre *Viatge a Rússia*

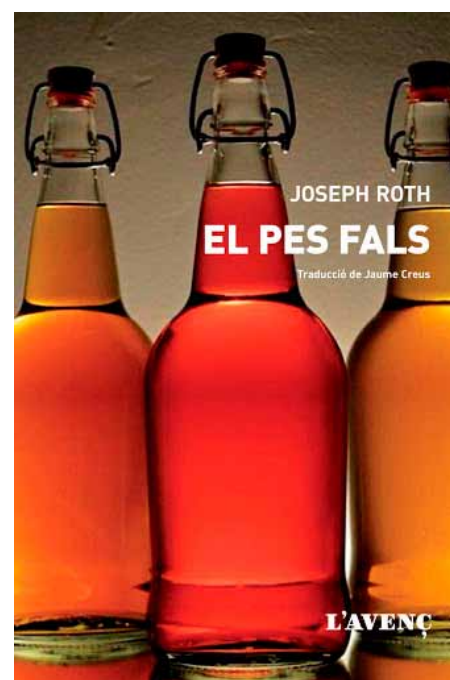
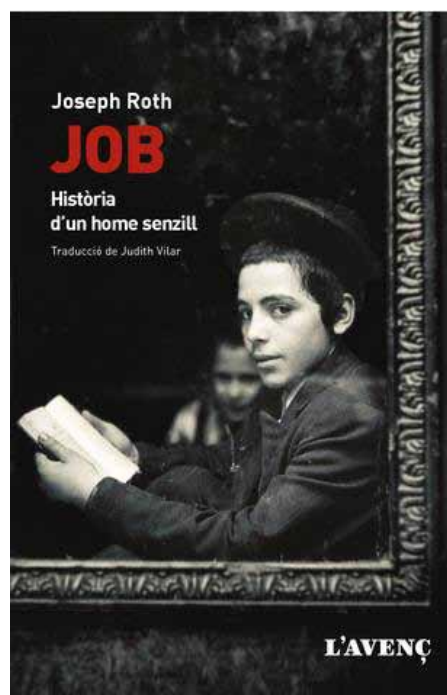
(Edicions Destino, 1990), un text publicat originalment el mateix 1925 a Edicions Diana i a partir del qual seria interessant de fer-ne una anàlisi comparativa amb el de Roth.

Segueixen les novel·les

L'elevat ritme de publicació de textos periodístics no impedeix a Joseph Roth seguir amb una considerable producció de novel·les i narracions. L'any 1928 publica *Zipper und sein Vater* (*Zipper y su padre*, Acantilado, 2011, traducció de Marina Bordas Montaña) i el 1930 *Job. Història d'un home senzill* (Edicions 62, 1993, [2a edició L'Avenç, 2012] amb traducció de Judith Vilar), on s'explica la vida de Mendel Singer, un jueu pietós que a penes es guanya la vida com a mestre en un poble a la frontera entre Rússia i Polònia a principis del segle XX. Seguint els passos d'un dels seus fills, finalment Mendel decideix emigrar a Amèrica en busca

d'una vida millor. En aquest nou espai la seva fe en Déu és posada severament a prova. Aquesta va ser una novel·la ben rebuda, que va tenir bones vendes i que va ser ràpidament traduïda a l'anglès i publicada l'any 1931 als Estats Units.

L'abril de 1932 Roth comença la publicació per entregues al *Frankfurter Zeitung* de la que serà una de les seves novel·les més ambicioses i famoses, *La marxa Radetzky* (Proa, 1985, traducció de Joan Valls), publicada finalment en forma unitària el setembre del mateix any. El llibre, a través de la història de tres generacions de la família Trotta, evoca el declivi i la caiguda de la vella Àustria absolutista. És a partir d'aquesta obra, doncs, que la ficció de Roth tractarà menys la societat contemporània, amb la qual hi estava desil·lusionat, i el seu treball recordarà amb nostàlgia i malenconia l'imperi centreeuropeu anterior a 1914. Sovint retrata la

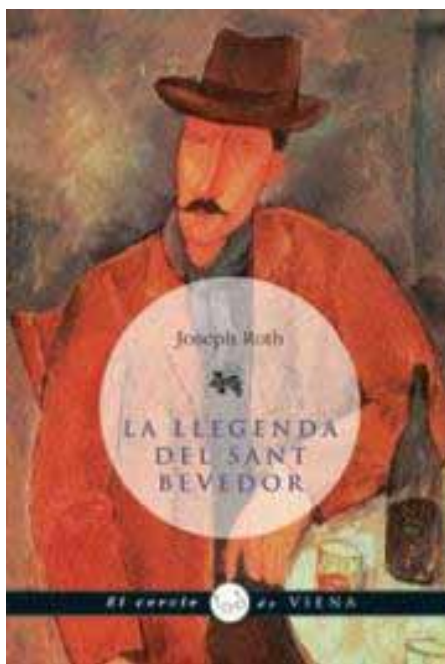
sort de rodamons que cerquen un lloc per viure, en especial jueus i antics habitants de l'imperi austrohongarès, els quals, amb la caiguda de la monarquia, han perdut el seu únic *Heimat* ("autèntica llar") possible.

Algunes de les seves últimes publicacions són, entre d'altres, la novel·la curta *El cap d'estació de Fallmerayer* (1933) i les narracions *El bust de l'emperador* (1935) i *El Leviatan* (1935), que podem llegir en una magnífica traducció al català de Raül Garrigasait (Edicions Còmplices, 2014). Són relats on retrobem els personatges més habituals de Roth: éssers desarrelats, apàtrides, que viuen en un món de fronteres i que vaguen per una societat que ja no és la seva i que no comprenen. Al final del segon relat, el comte Morstin, antic oficial imperial, ara exiliat a la Riviera, afirma el següent: "*La meua vella terra, la Monarquia, era un gran casa amb moltes portes i moltes cambres, per a moltes menes*

d'homes. Es van repartir la casa, la van dividir, la van arruïnar. Ja no hi he de fer res, allà. Estic acostumat a viure en una casa, no en cabines" (p. 66). Una afirmació que Roth, que no entenia els particularismes dels nous estats sorgits els darrers anys, podria sens dubte signar.

L'any 1934 Roth publica *Tarabas, ein Gasta uf diesser Erde* (*Tarabas*, Acantilado, 2007, traducció al castellà de Feliu Formosa), obra que s'ha considerat una paràbola sobre la violència, i la narració en forma de reportatge *L'Anticrist*, publicada recentment, com ja hem esmentat, en una magnífica traducció i edició de Pilar Estelrich. Roth, que vivia fora d'Alemanya des de 1925, es considera realment un exiliat a partir de l'any 1933 quan es produeix el nomenament de Hitler com a canceller del Reich pel cap de la República de Weimar, el mariscal Von Hindenburg. En paraules de Pilar Estelrich: "Roth ja emprèn el viatge definitiu cap a l'estranger, sense esperar que es faci encara més palesa l'efectivitat de la presa del poder per part del NSDAP [Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors], que es va encruelir molt clarament amb l'incendi del Reichstag [...] Des del primer moment d'aquells fets, i en una línia ja encetada de molts anys ençà, Roth expressa de forma militant i agressiva la necessitat d'assumir una postura clarament distanciada i contrària al partit nacionalsocialista i al seu entorn ideològic i paramilitar" (p. 22).

L'Anticrist és, doncs, el nazisme que cada vegada es mostra més violent i antidemocràtic. En aquests moments, Joseph Roth es proclama conservador, pròxim als cercles austriacistes i partidaris de la restauració monàrquica a Àustria

i a través d'aquesta obra manifesta la seva confiança en una fe que, partint de diverses tradicions, pot anar des del judaisme al catolicisme. El llibre, que s'encapçala amb una llarga citació de l'Erasme de Rotterdam del seu gran amic Stefan Zweig en què es reivindica el diàleg enfront del fanatisme, és una dura crítica a la societat del seu temps —s'acarnissa, per exemple, en el paper suplantador de la realitat que representa el cinema i, especialment, la indústria de Hollywood, anomenat "el país de les ombres"— i mostra una gran desconfiança en el futur de la civilització occidental. El volum fa referència, encara que sovint en forma de paràbola, a una gran quantitat d'aspectes relacionats amb la vida del propi escriptor, tant pel que fa als seus orígens jueus com el seu pas pels diaris més importants de l'Europa de l'època, la seva estada a l'exèrcit o el viatge ja esmentat a Rússia.

Altres obres d'aquesta etapa final de la producció de Joseph Roth són *Triumph der Schönheit* (1934) (*El triunfo de la belleza*, Acantilado, 2003, traducció de Berta Vias Mahou), *Beichte eines Mörders, erzählt in einer nacht* (1936) (*Confesión de un asesino*, Anagrama, 1997) i *El pes fals* (Edicions la Guineu, 2005; L'Avenç, 2016, traducció de Jaume Creus), la divertida història d'Anselm Eibenschütz, que deixa la seva feina a l'exèrcit per dedicar-se a exercir d'inspector de pesos i mesures en una petita ciutat de l'extrem de l'imperi austrohongarès. Un relat que enganxa el lector de la primera a l'última pàgina. El protagonista beu de forma desmesurada "no pas precisament perquè tingués temor de la malaltia i de la mort, sinó perquè aquell afany generalitzat de beure li anava d'allò més bé. Perquè el que li importava, més que escapar-se de la gran epidèmia, era escapar-se de la seva pròpia pena [...] En el fons anhelava la mort" (p. 101). Unes paraules que es podrien aplicar perfectament al procés destructiu en què en els darrers anys va entrar Joseph Roth. Efectivament, enmig dels greus problemes econòmics que va patir l'escriptor, per al qual mai no eren suficients els avançaments que els seus editors li feien per les seves obres, la salut física de Roth s'anirà deteriorant progressivament a causa de la seva forta addicció a la beguda. La seva última obra, *La llegenda del sant bevedor* (Viena Edicions, 2008, traducció de Judith Vilar), publicada el 1939, poc després de la seva mort, resultava també gairebé profètica. En aquest cas tenim al davant la tendra història d'Andreas Karnak, un rodamón que dorm sota un pont del Sena al qual canvia la sort

quan un desconegut li dona dos-cents francs que ha de retornar a santa Teresa de Lisieux, a l'església de Santa Maria de Batignolles. Les peripècies del protagonista per preservar els diners davant de les temptacions, especialment alcohòliques, que li ofereix París fan d'aquest un dels relats més entranyables i inoblidables de Joseph Roth. L'última frase de la novel·la, quan el narrador descriu la mort d'Andreas, sembla ben bé un epitafi: "*Que Déu ens doni a tots nosaltres, bevedors, una mort tan senzilla i bonica!*" (p. 93). És també d'aquests últims anys *La cripta dels caputxins* (L'Avenç, 2015, amb traducció de Jaume Creus), en certa manera una continuació de *La marxa Radetzky*, on Roth continua amb l'evocació nostàlgica dels temps de l'antic imperi austrohongarès.

Una vida a través de les cartes

Malgrat ser un periodista reconegut i un narrador que va publicar i vendre força en el seu temps, la vida de Joseph Roth no va ser fàcil. Va ser un escriptor, per exemple, que des que va abandonar Viena per instal·lar-se a Berlín, i fins al final de la seva vida, mai no va disposar d'un domicili fix enlloc. Generalment vivia i rebia la correspondència en cases d'amics o hotels i feia vida als cafès, i des d'aquests llocs és on escrivia, a part de fer-ho també des de les redaccions dels múltiples diaris en què va col·laborar. Un del darrer recull d'articles que ha publicat Acantilado, que és l'editorial que, com hem anat veient, disposa del catàleg més complet d'obres d'aquest escriptor, es titula justament *Años de hotel. Postales de la Europa de entreguerras* (Acantilado, 2020, selecció de

Michael Hofmann i traducció de Miguel Sáez).

Des del punt de vista de la seva història més personal, els problemes familiars també van ser una constant de la seva vida. Roth es va casar el 21 de març de 1922 amb Friederike Reichler (Friedl), filla d'una família jueva vienesa pobra. La seva relació estarà marcada contínuament per la inestabilitat emocional de Friedl, que evolucionarà cap a una patologia psicològica greu —li van diagnosticar esquizofrènia— circumstància que farà que hagi de viure primer tancada a casa a cura dels pares i més endavant en diverses institucions psiquiàtriques. Roth, per la seva banda, anirà caient progressivament en una forta dependència de l'alcohol que molt sovint comprometrà la seva tasca d'escriptor. A més, Roth va mantenir una llarga relació sentimental amb la periodista i dissenyadora Andrea Manga Bell, una dona mulata a qui va haver de mantenir juntament amb els seus dos fills, fruit d'un breu matrimoni amb un príncep camerunès que mai se'n va responsabilitzar.

Per fer-nos càrrec d'aquestes dues circumstàncies vitals de Roth, és una autèntica sort que s'hagin conservat una gran quantitat de les cartes que va escriure al llarg de la seva vida. Són missives dirigides primer als familiars propers però que cada vegada més esdevenen una magnífica crònica de la seva relació amb els responsables i companys dels diaris on col·laborava, i de les polèmiques polítiques i socials que uns anys tan convulsos comportaven. També constitueixen un gruix important d'aquesta correspondència les cartes dirigides als seus editors

i traductors en diversos països d'Europa, especialment centrades en les contínues demandes que l'escriptor feia d'avançaments econòmics per poder sufragar unes despeses personals i familiars que cada vegada es tornaven més angoixants. Un cert sentiment de culpabilitat per l'estat de Friedl feia que Roth considerés prioritari que la seva esposa fos atesa per bons especialistes i en els millors centres psiquiàtrics, cosa que sovint li comportava unes despeses inassumibles.

Tota aquest gruix de correspondència el podem llegir gràcies al volum de gairebé set-cents pàgines *Cartas (1911-1939)* (Acantilado, 2009, amb edició i notes de Hermann Kesten i traducció al castellà d'Eduardo Gil Bera), un llibre que es llegeix gairebé com una autèntica novel·la autobiogràfica. L'edició recull un total de cinc-cents cinquantes cartes (seixanta-dues de les quals rebudes per Roth de part d'algun dels seus interlocutors)

dels diversos milers que se suposa que Roth va escriure en els seus quaranta-cinc anys de vida, i que els temps convulsos que li van tocar viure segurament van fer que en la seva majoria es perdessin. D'entre els destinataris destaquen Félix Bertaux, germanista i crític francès, Bernard von Brentano, company periodista del *Frankfurter Zeitung*, Benno Reifenberg, responsable del suplement cultural del mateix diari, Blanche Gidon, traductora al francès i amiga de Roth i, especialment, l'escriptor austríac Stefan Zweig, que va esdevenir el gran amic i confident de Roth al llarg de tota la seva vida. El llibre *Ser amigo mío es funesto. Correspondencia (1927-1938)* (Acantilado, 2014) recull la correspondència entre tots dos escriptors.

Roth i Zweig, una llarga amistat

Zweig, que era tretze anys més gran que Roth i un dels escriptors centreeuropeus de més prestigi en l'Europa de l'època (li vam dedicar un article a número 33 de *latortugaavui* del mes d'abril de 2015), esdevindrà, malgrat algunes diferències que hi havia entre tots dos sobre com s'havia de fer front a la situació política que vivia Alemanya i Àustria, el seu més apreciat amic i confident, i la persona a la qual recorrerà, una i altra vegada, sovint de forma desesperada, per aconseguir nous editors, més avançaments econòmics i, directament, finançament per cobrir les seves despeses familiars. Zweig li deixarà diners, que no sempre recuperarà, i l' aconsellarà sobre com ha de relacionar-se amb els seus editors i col·legues periodistes. També li demanarà contínuament que deixi la beguda que, segons ell, és l'origen de tots els seus mals. Roth,

en canvi, creia que era al revés: que la beguda era la conseqüència dels seus problemes.

Pel que fa a la situació política, Roth va veure molt clar, a diferència de Zweig, que era més optimista, que un cop Hitler va assumir la cancelleria a principis de 1933 el món que havien conegut s'encaminava al desastre. En una carta a Zweig datada a París el febrer de 1933 Roth afirmava el següent: " [...] *ja deu saber vostè que ens aproximem a grans catàstrofes. A part dels assumptes privats —la nostra existència literària i material queda aniquilada— tot condueix a una nova guerra. No dono ni un cèntim per les nostres vides. Els bàrbars han aconseguit governar. No es faci il·lusions. Governa l'infern. Cordialment, el seu vell amic, Joseph Roth*" (p. 313. La traducció al català és meua).

En relació a aquesta última afirmació, i com a complement dels dos reculls d'articles que hem comentat més amunt, és molt interessant la lectura del volum *La filial del infierno en la Tierra. Escritos des de la emigración* (Acantilado, 2004, amb traducció de Berta Vias Mahou) on s'apleguen una trentena de textos i quatre cartes a Stefan Zweig, escrits durant els últims sis anys de la seva vida — entre 1933 i 1939— i on queda clara la posició de Roth contra el totalitarisme. La "filial de l'infern" és, doncs, el Tercer Reich. Com era d'esperar, aviat tant els llibres de Roth com els de Zweig seran prohibits i cremats públicament a Alemanya i a Àustria.

Després d'un llarg període d'agreujament del seu estat de salut a causa de la beguda, el 23 de maig de 1939 Roth coneix la notícia del suïcidi del seu amic Ernst Toller.

Aquest fet li provoca una greu crisi que fa que Soma Morgenstern, Blanche Gidon i Friederike Zweig l'ingressin a l'Hôpital Necker de París, on li retiren de forma brusca l'alcohol. El dia 27 de maig l'escriptor mor en ple delírium trèmens, als quaranta-quatre anys. El dia 30 el van enterrar al Cimetière Thiais, al sud-est de París. El seu gran amic, Stefan Zweig, que ja s'havia exiliat primer a París i després a Londres, emigrarà finalment a Sud-amèrica i, després d'un periple per diversos països, s'acabarà instal·lant al Brasil, a la ciutat de Persèpolis, on el 22 de febrer de 1942 se suïcidarà juntament amb la seva segona esposa, Charlotte Elisabeth Altman. La muller de Roth, Friedl, va ser assassinada pels alemanys en aplicació de les noves lleis eugenèsiques, segons les quals s'havia d'aplicar l'eutanàsia legal als malalts mentals.